

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

گروه علوم تربیتی

پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی

عنوان:

بررسی فعالیت های فوق برنامه مدارس شبانه روزی شهرستان

ماکو در سال تحصیلی ۹۱-۹۰

(مطالعه موردی)

استاد راهنما:

دکتر خلیل سلطان القرایی

استاد مشاور:

دکتر اسکندر فتحی آذر

پژوهشگر:

فرهاد حیدرزاده

دی ماه ۱۳۹۰

اللَّهُمَّ احْمَدُكَ

چکیده:

نام خانوادگی: حیدرزاده	نام: فرهاد
عنوان پایان نامه:	
بررسی فعالیت های فوق برنامه در مدارس راهنمایی شبانه روزی شهرستان ماکو در سال تحصیلی ۹۰-۹۱	
استاد راهنما: دکتر خلیل سلطان القرایی	استاد مشاور: دکتر اسکندر فتحی آذر
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: علوم تربیتی
گرایش: برنامه ریزی درسی	تاریخ فارغ التحصیلی: نیم سال اول ۹۰-۹۱
دانشگاه: تبریز	دانشکده: علوم تربیتی و روان شناسی
<p>نظام نسبتاً متمرکز آموزش و پرورش کشور ما در سال های گذشته وصول به اهداف حقیقی تعلیم و تربیت را به آسانی ممکن نمی ساخت، محصول تعلیم و تربیت کشور نتوانسته بود رضایت خاطر بسیاری از ناظران تربیتی را جلب کند. فضای مدارس ایران به دور از جوشش حقیقی علمی و تحقیقی و شادابی های انسانی و روابط دوستانه و صمیمانه ی بین شاگرد و معلم بود. اما در سال های اخیر با ابتکار صاحب نظران آموزش و پرورش اجرای فعالیت های فوق برنامه و مکمل برای جبران کاستی های موجود در تعلیم و تربیت رسمی کشور موثر واقع شده است. در پژوهش حاضر که از نوع مطالعه ی موردی می باشد؛ با استفاده از تحلیل کیفی تلاش شده است تا به تعیین چگونگی برگزاری فعالیت های فوق برنامه در مدارس شبانه روزی پرداخته شود این پژوهش برای دو گروه معلمان و دانش آموزان انجام گرفت و سه سؤال پژوهشی:</p> <p>۱) معلمان و دانش آموزان درک خود از مفهوم فعالیت های فوق برنامه را چگونه توصیف می کنند؟</p> <p>۲) معلمان و دانش آموزان درک خود از اهداف برگزاری کلاس های فوق برنامه را چگونه توصیف می کنند؟</p> <p>۳) آیا برگزاری کلاس های فوق برنامه در مدارس شبانه روزی با نیازها و علایق دانش آموزان این مدارس تطابق لازم را دارد؟</p> <p>برای هر دو گروه در قالب مضمون مطرح و نظرات مصاحبه شوندگان در قالب درون مایه های مربوط به هر مضمون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که، اکثریت معلمان شناخت و آشنایی لازم با مفهوم و اهداف فعالیت های فوق برنامه را داشتند و این امر بیشتر متأثر از رشته تحصیلی و رشته تدریس آنها بود، اما آشنایی دانش آموزان از موضوع و اهداف فوق برنامه ساده و محدود به کلاس های فوق برنامه ای بود که در آنها حضور مستمر داشتند. در خصوص سؤال پژوهشی «۳» اکثر معلمان به حساسیت شرایط سنی و محیطی دانش آموزان مدارس شبانه روزی اذعان و با رعایت اصل تنوع در فعالیت ها سعی در ارضاء استعدادها و نیازهای دانش آموزان داشتند و دانش آموزان نیز در مصاحبه های خود از نحوه ی برگزاری کلاس های فوق برنامه اظهار رضایت داشتند.</p>	
کلید واژه: فعالیت های فوق برنامه - فعالیت های مکمل - مدارس شبانه روزی	

تقدیم به روح پر فتوح پدر بزرگوار و وجود مادر عزیزم، آنان که ناتوان شدند تا من به توانایی برسم، و مویهایشان سپید شد.

تا من در اجتماع رو سپید شوم و عاشقانه سوختند تا روسر را هم باشند و کرم بخش وجودم.

و تقدیم، به همسر و دختر عزیزم که با حلم خویش سگوفایی درخت علم را در برهوت جان من به انتظار می‌نشینند.

و تقدیم، به آنان که: اهل «یافتن» اند، نه اهل «باختن» و آنان که متواضعانه معترف اند «تقصیتی» را یافته اند نه کل «حقیقت» را.

و تقدیم، به همه کسانی که با رنج و مشقت بسیار پیش نویس زندگی خود را از «بازنده» به «برنده» تغییر می‌دهند.

تا از ورای پنجره ای به دنیا بنگرند که آن را برای خود و دیگران مکانی بهتر و زیباتر می‌سازند.

فرهاد حیدرزاده

دی ماه ۱۳۹۰

«سپاس‌گزاری»

منت‌خدای را عزوجل که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش فرید نعمت. هر نفسی که فرومی‌رود، مدحیات است و چون برآید، مفرح ذات. پس در هر نفسی، دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکر می‌واجب.

بدین وسیله بر خود و وظیفه می‌دانم که از زحمات و راهبانی‌های بی‌دریغ استاد بزرگوار جناب آقای دکتر سلطان القرایی، که وقت گران‌بهای خویش را در اختیار بنده و این پژوهش قرار دادند، صمیمانه تشکر می‌نمایم. همچنین از زحمات استاد مشاور عزیز جناب آقای دکتر فتحی آذر در طول انجام پژوهش سپاس‌گزاری می‌نمایم. از راهبانی‌ها و مساعدت‌های استاد بزرگوار جناب آقای میرنسب و تمامی استادان بزرگوار و دوستان گرانقدرم و به‌مکلاسی‌های گرامی تشکر می‌نمایم. همچنین از کلیه کارکنان و دانش‌آموزان مدارس شبانه‌روزی شهرستان ماکو و دوستان عزیزم در موسسه رایانه‌ای ماهور ماکو تشکر و قدردانی می‌نمایم.

فرهاد حیدرزاده

دی‌ماه ۱۳۹۰

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات طرح تحقیق
۲	مقدمه
۳	بیان مسأله
۵	ضرورت و اهمیت تحقیق
۸	اهداف تحقیق
۸	سؤال های تحقیق
۹	تعریف متغیرها و اصطلاحات تحقیق
	فصل دوم: مبانی نظری پیشنه تحقیق
۱۱	تاریخچه مدارس شبانه روزی
۱۲	ضرورت ایجاد مدارس شبانه روزی
۱۴	اهداف و ساختار مدارس شبانه روزی
۱۵	مواد و برنامه های درسی مدارس شبانه روزی
۱۶	شرایط و نحوه تأسیس مدارس شبانه روزی
۱۶	شرایط پذیرش دانش آموزان در مدارس شبانه روزی
۱۷	ویژگی های دانش آموزان مشغول به تحصیل در مدارس شبانه روزی
۲۲	دوره نوجوانی و بلوغ
۲۴	ویژگی های جسمی نوجوانان
۲۵	ویژگی های شناختی نوجوانان
۲۷	ویژگی های عاطفی، روحی و روانی نوجوانان
۲۸	ویژگی های رشد و تکامل اجتماعی نوجوانان

۲۹	نیازهای نوجوان
۳۶	موفقیت های مورد انتظار نوجوان
۳۶	فعالیت های فوق برنامه در مدارس شبانه روزی
۳۷	بررسی سوابق فوق برنامه
۴۰	انواع فعالیت های فوق برنامه
۴۱	اهداف فعالیت های فوق برنامه و مکمل
۴۱	ویژگی فعالیت های فوق برنامه و مکمل
۴۲	اصول طراحی فعالیت های فوق برنامه و مکمل
۴۲	روش های موثر ساختن فعالیت های فوق برنامه
۴۳	مراحل تدوین فعالیت های فوق برنامه
۴۴	چگونگی رشد خلاقیت در دانش آموزان با فعالیت مکمل و فوق برنامه
۴۶	نقش معلم در یادگیری و فوق برنامه
۴۷	ملاک و معیارهای ارزشیابی از فعالیت های فوق برنامه
۴۹	مقایسه فعالیت های فوق برنامه با فعالیت های رسمی
۵۰	نظام فوق برنامه در برخی کشورهای پیشرفته
۵۸	تحقیقات انجام شده در داخل کشور
۶۰	تحقیقات انجام شده در خارج از کشور
۶۳	نتیجه گیری

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

۶۵	مقدمه
۶۵	روش تحقیق

۶۶	روش جمع آوری داده ها
۶۷	ابزار پژوهش
۶۸	جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه گیری
۶۹	روش تجزیه و تحلیل داده ها
	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها
۷۱	مقدمه
۷۱	درون مایه های بدست آمده و تجزیه و تحلیل آنها
	فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۱۴	بحث و نتیجه گیری
۱۳۰	محدودیت های پژوهش
۱۳۰	پیشنادهای کاربردی
۱۳۱	پیشنادهای پژوهشی
	منابع و مأخذ
۱۳۲	منابع فارسی
۱۳۸	منابع انگلیسی

فصل اول:

کلیات طرح تحقیق

مقدمه

پیشرفت و توسعه ی هر کشوری در زمینه های مختلف مانند: فرهنگ، اقتصاد، سیاست، صنعت، تکنولوژی و ... به عوامل مختلفی از جمله آموزش و پرورش آن کشور بستگی دارد؛ تعلیم و تربیت می تواند بزرگترین نقش را در جهت حفظ و اعتلای هر جامعه و مملکت ایفا نماید، در جامعه امروز ملت ها با هر نظام سیاسی و اجتماعی - به مسئله ی تربیت توجه دارند و آموزش و پرورش نسبت به دیگر فعالیت های اجتماعی از الویت خاصی برخوردار است. اما به راستی کدام نظام تعلیم و تربیت می تواند جوابگوی انسان قرن ۲۱ باشد. نظامی که پرورش تمامی ابعاد وجودی آدمی را مطمع نظر قرار دارد یا نظامی که نگاهی یکسویه به انسان داشته باشد؟ بی شک نظامی موفق خواهد شد که بتواند زمینه ی تربیت کامل انسان را به وجود آورده و بستری مناسب برای شکوفایی استعداد های افراد و رشد جنبه های عاطفی، روانی و اجتماعی و اخلاقی آن ها را فراهم سازد (کاربخش راوری، تویسرکانی راوری، ۱۳۸۴).

فرایند تعلیم و تربیت در هر جامعه نیاز به یک برنامه ریزی دقیق و ظریف دارد. فراگرد تربیت در هر جامعه باید در ساختار فرآیندی به اجرا درآید که با علایق، انتظارات و نیازهای فردی و اجتماعی افراد آن هماهنگ و متناسب باشد و همچنین با توجه به شرایط اقلیمی و فرهنگی و تفاوت های فردی هر یک از افراد انجام گیرد. بر اساس عقاید بسیاری از صاحب نظران تعلیم و تربیت یکی از کارکردهای مهم فرآیند آموزش و پرورش، ایجاد انگیزه و رغبت لازم در دانش آموزان برای انجام فعالیت های مثبت اجتماعی و افزایش روحیه مسئولیت پذیری در آن ها است. دانش آموزان باید بیاموزند چگونه در کنار هم زندگی کنند و همدیگر را تحمل نمایند و در عین داشتن پیوند هم دلانه با یکدیگر، هر کدام با در نظر گرفتن ویژگی های فردی و توان و استعداد خود در جهت رشد و اعتلای جامعه کوشش نمایند و هر یک شهروندان خوبی برای فردایی نزدیک تربیت شوند؛ لذا در این راستا انجام فعالیت های فوق برنامه در سطوح مختلف با اجرای شیوه های جذاب و متنوع در به وجود آوردن چنین فرآیندی پویا مثرتر واقع شود (عصاره، ۱۳۷۷).

در عصر کنونی یکی از راهبردهای اصولی برای مقابله با چالش های اجمالی جهانی شدن، تعریف اهداف، طراحی و تدوین مجدد برنامه ها با نگرش سیستماتیک است به گونه ای که یک طرح پاسخ گوی

نیازهای واقعی آموزشی، علمی، اخلاقی، فرهنگی و مهارتی کشور باشد و از طرف دیگر، ساختاری انعطاف پذیر، آینده نگر، جامع و کامل داشته باشد و مبتنی بر غنی ترین وجوه فرهنگی بومی کشور ما باشد.

یکی از این چالش ها که متأسفانه در آموزش و پرورش هنوز هم آن چنان که باید و شایسته است جای خود را باز نکرده فعالیت های فوق برنامه مدارس است و این گونه برداشت می شود که فوق برنامه چیزی اضافه و مزید بر برنامه های درسی است و حتی گاهی نبودنش بر بودنش رجحان دارد. در حالی که تنها حوزه ای که دانش آموز می تواند احساس کند که وجود دارد و می تواند خودش را نشان دهد و خلاقیت هایش را بروز دهد، فعالیت های فوق برنامه است و تنها حوزه ای که آزادی عمل دارد و می توان بچه ها را آن گونه که هستند شناخت و بچه ها نیز خودشان را نشان می دهند عرصه فعالیت های فوق برنامه می باشد که برای معلم نیز این فرصت را فراهم می سازد که بداند دانش آموز ما واقعاً کیست و توانایی هایش چیست و چه خواسته ای دارد. پس فعالیت های مکمل نه تنها تعطیل پذیر نیستند، بلکه باید به خاطر کشور و آینده آن این نوع فعالیت ها در راه صحیح اش تقویت شوند و از تمام فرصت های موجود در آموزش و پرورش و جامعه برای تقویت آنها استفاده شود (فضلی، ۱۳۸۴).

بیان مسأله

امروزه آموزش و پرورش بین تمامی جوامع از اهمیت خاصی برخوردار است، هر کس در هر سطح و حرفه ای می تواند عهده دار کمک و یاری به دیگران در جهت رشد، تکامل و تحول باشد؛ اما هیچ حرفه ای به اندازه حرفه معلمی در گیر و عهده دار چنین مسئولیتی نیست (جاودان، ۱۳۸۴).

یکی از ابزارهای رشد و کمال انسان، تربیت همه جانبه او برای خوب زندگی کردن است و لازمه تربیت همه جانبه به وجود آوردن برنامه ها و زمینه هایی است که به وسیله آن بتوان موانع تربیتی را از سر راه انسان ها برداشت و میل و انگیزه لازم را در آن ها به وجود آورد، زیرا این یک امر بدیهی است که انسان ها را با تهدید و فشار نمی توان به راه هدایت کشاند (علی ضیایی، ۱۳۸۴).

نوجوان برای خلق نشاط و پویایی نیازمند نوآوری و ابتکار است تا انگیزه تنوع طلبی خود را پاسخ گو باشد و زمینه شکوفایی استعدادها و توانایی های خود را مهیا سازد و این ره یافت نمایان گر آن است

که هم گام شدن با تغییرات و توجه جدی به تلاش نوجوانان در فعالیت ها، نقش کلیدی و راهبردی در توسعه آموزش خواهد داشت (تورکیلاسن، ترجمه اردکانیان، ۱۳۸۲).

معلمین وظیفه فراهم آوردن زمینه رشد و پرورش خلاقیت و نوآوری و همچنین استفاده صحیح و جهت دار از استعدادها و توانایی های افراد را به عنوان امر مهم به عهده دارند که این خود زمینه ساز توسعه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی در جامعه است. هر مدرسه می تواند به منظور تعمیق یادگیری و دگرگون سازی محیط آموزش به فضایی پر نشاط و پویا و ارتباط دانسته ها با محیط زندگی، از فعالیت های خارج از کلاس یعنی فعالیت های مکمل و فوق برنامه استفاده نمایند (تصویر رودی، ۱۳۸۴).

این گونه فعالیت ها باید با توجه به ویژگی های بومی، منطقه ای و مشکلات موجود در هر منطقه یا مسائل مهم از نظر مدیران، معلمان، دانش آموزان و خانواده های آنان طراحی شوند و توسط دبیران و دانش آموزان مورد بررسی قرار گیرند تا موضوعات درسی را با دنیای خارج از کلاس و مدرسه (یعنی جامعه) پیوند دهند و فنون زندگی را بیاموزند. بدین ترتیب فضای خشک آموزش رسمی از بین می رود، علاقه و انگیزه یادگیری در فراگیران افزایش می یابد، یادگیری و در نتیجه زندگی را در نظرشان شیرین خواهد نمود. معلم با استفاده از این فعالیت ها فراگیر را تشویق می کند تا روی پای خود بایستد و در پی برآوردن نیازهای خود تلاش کند و مسئولیت پذیر باشد و برای انتخاب، آزادی عمل داشته باشد. به این ترتیب زمینه خودپرورشی دانش آموزان فراهم می آید و در خودپرورشی بر خودجوشی او تأکید می شود. به فراگیر نمی گویند چه مطلبی را بیاموز، بلکه او یاد می گیرد که چگونه یاد بگیرد؛ تا حدی که فراگردهای یادگیری و خودسازی درونی می شود و عادت یاد گرفتن در او ایجاد می شود (تصویر رودی، ۱۳۸۴).

فعالیت های مکمل و فوق برنامه با توجه به کمبودی که در برنامه های رسمی و در عمق بخشی به یادگیری و توجه به نیازها و استعدادها و علایق محلی و فردی وجود دارد، تدوین می شود و موجب تقویت یادگیری و عمق بخشی به آن می گردد. این فعالیت ها بسیار متنوع است که بر اساس سیاست ترویج مدرسه محوری و تمرکز زدایی با همکاری مدیر، مربی پرورشی و کلیه معلمان شاغل در مدرسه

طراحی، اجرا و ارزش یابی می گردند. هر چند که مدارس مختلف به طرق گوناگون عمل خواهند نمود، و این خود هدف مدرسه محوری و تمرکز زدایی است (جاودان، ۱۳۸۴).

بنابراین ضروری به نظر می رسد که در نظام آموزشی کشور ما نیز تجدید نظر اساسی صورت گرفته و فعالیت های فرهنگی، اجتماعی و هنری جایگاه خاص خود را پیدا کند و در کنار آموزش معلومات به کودکان مهارت ها و قابلیت های خاص زندگی را نیز به آنان بیاموزند؛ انجام این فعالیت ها و تجدید نظر در برنامه ریزی آموزش و پرورش امکان پذیر نخواهد بود مگر آنکه فعالیت های فوق برنامه جایگاه واقعی خود را در نظام آموزشی کشور ما باز یابد.

ضرورت و اهمیت تحقیق

دستگاه تعلیم و تربیت وظیفه دارد از طریق تدارک زمینه های تربیت کامل، شایستگی های لازم را در افراد برای تأمین سعادت و نیک بختی آنان، ایجاد کند. مقصود از این نوع کوشش تربیتی آن است که تمام قوا و استعداد های افراد در زمینه های جسمی، عقلانی، عاطفی و اجتماعی به شکل موزون و هماهنگ شکوفا شود (تصویر رودی، ۱۳۸۴).

مربیان یا متخصصان تعلیم و تربیت، به ویژه در عصر حاضر، با کاربرد یافته های روان شناسان و جامعه شناسان می کوشند بهترین و موثرترین عامل ها و امکان های تربیتی را کشف کنند تا در کمترین مدت به هدف های مطلوب تربیتی نایل شوند و کودکان و نوجوانان (مربیان، محصلان) را اشخاص واقعاً مفید و موثر و بهره مند از زندگی سالم و مطبوع همگانی بار آورند. این متخصصان در تحقیقات متعدد خویش این اصل را دریافتند که تربیت غیرمستقیم (غیر رسمی) موثرتر از تربیت مستقیم (رسمی) است و محیط ها و عواملی که خود کودکان و نوجوانان انتخاب می کنند بیش از محیط ها و عوامل تحمیلی در رفتار ایشان موثرند (شعاری نژاد، ۱۳۸۸). به همین سبب، یکی از ویژگی های آموزش و پرورش جدید و پیشرفته، توجه خاص به فعالیت هایی است که دانش آموزان در خارج از کلاس و مدرسه انجام می دهند و با آنها سرگرم می شوند. به عبارت دیگر فعالیت هایی که تقریباً آزادانه انتخاب می شوند، بدون تردید بیش از فعالیت های رسمی یا کلاسی در رشد و تکامل همه جانبه دانش آموزان تأثیر دارند (شعاری نژاد، ۱۳۸۵).

مطالعات تطبیقی در مورد نظام های مختلف نیز نشان می دهد که بسیاری از کشورها کاهش ساعات رسمی آموزش و کاستن از جنبه های حفظی و کلاسی و پرداختن به فعالیت های عملی، کارگاهی، تفریحی و جنبی در داخل و خارج از مدرسه توجه کرده و همچنین با افزودن دروس اختیاری در برنامه انعطاف لازم را ایجاد کرده اند (احمدی، ۱۳۸۴).

شرفی (۱۳۸۴) به استناد شواهد و بررسی های تحلیلی موجود معتقد است، مراکز آموزشی چنانچه صرفاً با اتکا به آموزش های رسمی بخواهند جذابیت خود را حفظ کنند، این امر امکان پذیر نیست مگر آنکه فعالیت های مکمل و فوق برنامه، کاستی های موجود در مدارس را مرتفع نماید.

فعالیت های مکمل و فوق برنامه به عنوان راهکارهای مناسب در جوامع توسعه یافته و در حال توسعه به مدد و کمک برنامه های نظام آموزشی آمده و بخش مهمی از این برنامه ها را به خود اختصاص داده است، تا جایی که موضوعات و کتب درسی در بستر این فعالیت ها ارائه شده و حصار تنگ آموزش های مبتنی بر دانش و اطلاعات با روش های انفعالی و دور از تحرک و فعالیت دانش آموزان شکسته شده است. بررسی تجربه های سایر کشورها روش های متنوع پرداختن به این موضوع را نشان می دهد (موسوی، ۱۳۸۴).

فعالیت های مکمل و فوق برنامه حلقه اتصال و انتقال آموخته های کلاس و مدرسه به فضای خارج و عرصه زندگی است و کار بست علوم و فنون به حساب می آید. دانش آموزان آنچه را که آموخته اند، در عمل می آزمایند و حلاوت و کاربرد آن را درک می کنند و به آن علاقه مند می شوند. علاوه بر این، بخشی از اهداف پرورشی که در مدرسه تحقق نیافته است، در فعالیت های مکمل و فوق برنامه مورد ملاحظه قرار می گیرد (توسلی، ۱۳۸۴).

هدف فعالیت های فوق برنامه تنها کاستن از سختی آموزش رسمی و یا فراهم آوردن فرصتی برای استراحت دانش آموزان نیست بلکه این گونه فعالیت ها جزئی از برنامه منظم مدرسه است که در توسعه تجربیات تربیتی دانش آموزان نقش و اهمیت خاصی را ایفا می نماید. فعالیت های فوق برنامه در عرض برنامه درسی قرار داشته و نیازهای فردی دانش آموزان و ویژگی های محلی و منطقه ای را نیز مورد توجه قرار داده، موجب غنای برنامه درسی می شود (زاهد، ۱۳۸۴).

به کار بردن کلمه فوق برنامه بدین معنا نیست که فعالیت های مذکور هیچ گونه برنامه ای را ندارند بلکه از اینگونه فعالیت ها وقتی می توان نتیجه مطلوب گرفت که دقیقاً و بر اساس هدف های روشن و قابل وصول پیش بینی و تنظیم شده باشد (شعاری نژاد، ۱۳۸۸). اساساً نباید این نکته را از نظر دور داشت که فعالیت های فوق برنامه بخشی از برنامه درسی بوده و برنامه ریزی آن در سطح مدرسه توسط معلمان و با مشارکت دانش آموزان و سایر عوامل موثر انجام می پذیرد (موسوی، ۱۳۸۴).

با عنایت به مطالب ذکر شده توجه به فعالیت های فوق برنامه در محیط هایی که دانش آموزان حضور مستمر در آن دارند خصوصاً در مدارس شبانه روزی که دانش آموزان با برنامه ای مشخص به صورت تمام وقت (۲۴ ساعت در شبانه روز) حضور دارند قابل تأمل است. در تبصره ماده سه اساسنامه این مدارس آمده است که مدارس شبانه روزی می توانند علاوه بر برنامه های مصوب تا سقف ۶ ساعت در هفته متناسب با نیازهای محلی کلاس های فوق برنامه اجرا نمایند. در این مدارس خدمات آموزش فوق برنامه شامل دروس جبرانی، تکمیلی و تقویتی آموزش و خدمات پرورشی فوق برنامه شامل فعالیت های فرهنگی، هنری، ورزشی، بهداشتی و فعالیت های گروهی دانش آموزان می باشد. انتخاب نوع فعالیت فوق برنامه با پیشنهاد مدیر و تأیید شورای معلمان مدرسه انجام می گیرد (آیین نامه ارایه خدمات آموزش و پرورش فوق برنامه، ۱۳۷۷).

اهداف تحقیق

هدف کلی:

تعیین چگونگی فعالیت های فوق برنامه مدارس شبانه روزی.

اهداف جزئی:

- ۱- تعیین میزان آشنایی معلمان و دانش آموزان مدارس شبانه روزی با مفهوم فعالیت های فوق برنامه.
- ۲- تعیین میزان آشنایی مسئولان (مدیران، معاونین، معلمان و ...) و دانش آموزان مدارس شبانه روزی از اهداف برگزاری کلاس های فوق برنامه در این مدارس.

۳- مشخص نمودن میزان انطباق فعالیت های فوق برنامه مدارس شبانه روزی با نیازها و علایق دانش آموزان آن مدارس.

سؤال های تحقیق

۱- معلمان و دانش آموزان مدارس شبانه روزی درک خود از مفهوم فعالیت های فوق برنامه را چگونه توصیف می نمایند؟

۲- مسئولان (مدیران، معاونین، معلمان و ...) و دانش آموزان مدارس شبانه روزی اهداف برگزاری کلاس های فوق برنامه را چگونه توصیف می نمایند؟

۳- آیا برگزاری کلاس های فوق برنامه در مدارس شبانه روزی با نیازها و علایق دانش آموزان این مدارس تطابق لازم را دارد؟

تعریف متغیرها و اصطلاحات تحقیق

فعالیت های فوق برنامه

«مجموعه فعالیت هایی است که در راستای برنامه های رسمی و در جهت تقویت و ارتقاء کیفیت، علاوه بر آموزش های رسمی در زمینه های مختلفی ارائه می گردد، که آن زمینه ها شامل موارد ذیل می باشد»:

- **فعالیت های پرورشی:** فعالیت هایی است که زمینه شکوفایی استعدادهای دانش آموزان را در ابعاد فرهنگی، دینی، هنری، ورزشی، سیاسی، اجتماعی فراهم می آورد.

- **آموزش های جبرانی:** به آن دسته از دانش آموزانی ارائه می گردد که در برخی از دروس به عللی عقب، ماندگی تحصیلی دارند و در حد انتظار نتوانسته اند به اهداف یادگیری دست یابند.

- **آموزش های تقویتی و تکمیلی:** آموزش هایی است که در جهت توسعه و تعمیق آموخته های دانش آموزان صورت می گیرد و متناسب با استعداد آنان، زمینه های رشد و توسعه یادگیری را در ابعاد نظری و عملی فراهم می آورد.

- آموزش های مهارتی: برگزاری کلاس های مهارت آموزی مربوط به کارگاه خود اتکایی در جوار مدارس شبانه روزی (فضلی خانی و همکاران، ۱۳۸۶)».

مدارس شبانه روزی

مدارس شبانه روزی مدرسی هستند که برای دانش آموزان روستاهای کم جمعیت، پراکنده و کوهستانی که امکان ادامه تحصیل آنان در مدارس عادی و روستا مرکزی مقدور نیست در مناطق روستایی و عشایری تأسیس می شود و علاوه بر امکانات آموزشی دارای خوابگاه وسایل و امکانات تغذیه و تجهیزات شبانه روزی می باشند (فضلی خانی و همکاران، ۱۳۸۶).

فصل دوم:

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

تاریخچه مدارس شبانه روزی

آن گونه که از شواهد و قراین موجود برمی آید ایجاد محیط های شبانه روزی به منظور تعلیم و آموزش افراد قدمتی طولانی دارد که در ایران سابقه مدراس شبانه روزی به زمان پیدایش آموزش در مساجد و برگزاری جلسات عمومی بعضی از اساتید در دوران صفویه در مساجد برمی گردد که اولین مسجد در ایران ظاهراً می بایستی مسجد آتیه در سیستان و مسجد جامع بخارا بوده باشد. در کنار اغلب این گونه مساجد حجره هایی هم جهت سکونت و خوابگاه طلاب ساخته شده بود (ضمیری، ۱۳۷۳).

بعضی از مدارس دینی چون مدرسه مستنصریه که در ۶۲۵ هجری قمری به امر «المستنصر بالله عباسی» تأسیس شد نیز به شیوه شبانه روزی اداره می شده است و به طلاب مسکن و ماهیانه یک دینار پول نقد پرداخت می شده و در مدرسه علاوه بر حمام، آشپزخانه، داروخانه و بیمارستان برای مداوای طلاب ساخته شده بود و غذا به طور رایگان در اختیار دانشجویان قرار می گرفت (ضمیری، ۱۳۷۳).

می توان گفت توسعه مدارس شبانه روزی در طول زمان همواره تحت تأثیر عوامل سیاسی، اقتصادی و پیشرفت علوم قرار داشته است که با سیری اجمالی در روند ایجاد این مدارس در آن زمان می توان موارد ذیل را از عمده ترین اهداف تأسیس این مدارس در آن دوران محسوب نمود:

- ۱- آماده نمودن افراد مستعد و تربیت افراد نخبه برای قبل مسئولیت های مهم.
- ۲- انگیزه های دینی، مذهبی و سیاسی به منظور ترویج برخی عقاید.
- ۳- پیاده نمودن طرح ها و اندیشه های نو در آموزش و پرورش.
- ۴- ارتباط دادن کار مولد با آموزش و پرورش.
- ۵- کمک به افراد و گروه های بی بضاعت.

در دوران جدید نیز دانشسراهای مقدماتی و عالی در سال ۱۳۰۷ به صورت شبانه روزی تأسیس گردیدند. قبل از انقلاب نیز دانشسراهای کشاورزی، عشایری و دانشسراهای راهنمایی تحصیلی به طور شبانه روزی اداره می شوند. اما مدارس راهنمایی شبانه روزی به شکل امروزی اولین بار در سال تحصیلی ۵۴-۵۵ به منظور تأمین امکانات آموزشی برای مناطق روستایی که فاقد مدرسه راهنمایی برای تحصیل بودند به وجود آمدند.

طرح ایجاد مدارس راهنمایی تحصیلی شبانه روزی در سال ۱۳۵۴ با احداث ۹ باب مدرسه با ۱۲۸۸ نفر دانش آموز در ۹ منطقه آموزشی از ۹ استان کشور به مرحله اجرا درآمد و علی رغم مشکلات و کمبودها این مدارس به تدریج با استقبال روستاییانی روبرو شد که جهت ادامه تحصیل فرزندانشان مجبور به روانه ساختن آنها به شهرها و بخش های دور و نزدیک و تحمل هزینه و تبعات ناشی از آن بودند و یا این که عملاً از ادامه تحصیل فرزندانشان صرف نظر می کردند.

این استقبال نتیجتاً توسعه مدارس شبانه روزی را ایجاب نمود به طوری که تا سال ۱۳۵۷ قبل از پیروزی انقلاب اسلامی تعداد مدارس به ۶۵ باب رسید. لیکن بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در راستای تحقق بخشیدن به اصل سی ام قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و در جهت سیاست های محرومیت زدایی و بسط عدالت آموزشی توسعه کمی این مدارس در مناطق روستایی شتاب قابل ملاحظه ای یافت (فضلی خانی، ۱۳۸۶).

بر اساس آخرین آمار ارائه شده از سوی وزارت آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ تعداد مدارس راهنمایی شبانه روزی (اعم از مدارس روستایی عادی و نمونه دولتی) ۱۱۴۶ باب می باشد که ۱۶۲۴۴۲ نفر دانش آموز را تحت پوشش قرار داده است (همان منبع).

ضرورت ایجاد مدارس شبانه روزی

تأسیس و توسعه مدارس راهنمایی تحصیلی شبانه روزی در نظام آموزشی کشور ایران با توجه به عوامل ویژه ای صورت گرفته است و شاید عمده ترین دلیل آن ضرورت فراهم آوردن امکانات ادامه تحصیل خیل فارغ التحصیلان دوره ابتدایی و لزوم توسعه روز افزون آموزش راهنمایی در اقصی نقاط کشور خصوصاً مناطق پراکنده روستایی بوده و می باشد که همواره با محدودیت هایی در زمینه تأمین فضاهای آموزشی، نیروی انسانی، مواد آموزشی و ... مواجه می باشند.

لذا جهت حل نسبی این مشکل راهبردهایی نظیر تأسیس مدارس روستا مرکزی مدارس راهنمایی شبانه روزی مورد توجه مسئولین قرار گرفت. لیکن از آن جا که ایجاد مدارس روستا مرکزی برای همه مناطق با توجه به شرایط جغرافیایی و اقلیمی متفاوت نمی توانست محقق گردد لذا تأسیس مدارس شبانه روزی در برخی مناطق اجتناب ناپذیر می نمود.